

Товстуха Олеся Миколаївна*кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри психології
Державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,
Полтава, Україна*E-mail: aleksa.lnu@gmail.comORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7998-1208>

Researcher ID: H MV-9513-2023

**Психолого-педагогічна дефініція готовності до професійної діяльності
фахівців соціальної сфери**

У статті розкрито результати дослідження, присвяченого науковому осмисленню поняття «готовність до професійної діяльності фахівців соціальної сфери» у психолого-педагогічному контексті. Актуальність теми зумовлена зростанням суспільних викликів, що вимагають від фахівців не лише професійних знань і навичок, а й глибокої особистісної зрілості, емоційної стійкості, емпатії, моральної відповідальності та здатності до рефлексії.

Мета дослідження полягає у науковому обґрунтуванні дефініції «готовність до професійної діяльності» з урахуванням специфіки соціальної роботи. Завдання охоплюють аналіз наукових підходів до трактування поняття, уточнення його змісту щодо професійної діяльності у соціальній сфері та визначення авторського погляду на цей феномен.

Методологічною основою слугують аналіз, синтез, узагальнення наукової літератури, контент-аналіз і порівняльний аналіз, які дали змогу дослідити варіативність визначення поняття «готовність» у вітчизняному та зарубіжному науковому дискурсі.

У результаті дослідження сформульовано багатовимірне розуміння готовності як інтегративної характеристики особистості, що охоплює когнітивні, мотиваційні, емоційно-вольові, комунікативні та рефлексивні компоненти. Згідно з узагальненими підходами, готовність трактується як цілісне особистісне утворення, що формується в процесі професійної підготовки, морального та психологічного розвитку. Особлива увага приділяється тому, що така готовність не є вродженою, а розвивається внаслідок впливу навчального середовища, досвіду, рефлексії та активного залучення до професійної діяльності.

Наукова розвідка акцентує, що в контексті соціальної роботи це має першочергове значення, адже ефективність діяльності фахівця значною мірою залежить від його особистісних ресурсів та здатності адаптуватися до складних професійних умов.

Ключові слова: готовність, готовність до професійної діяльності, соціальна сфера, професійна підготовка, психолого-педагогічні аспекти, фахівець соціальної сфери, система вищої освіти.

Вступ. Виклики сучасного суспільства висувають підвищені вимоги до якості соціальних послуг, професіоналізму та особистісної зрілості фахівців. Сучасні фахівці соціальної сфери стикаються з широким колом складних і часто кризових життєвих ситуацій клієнтів – від бідності, безробіття та насильства до втрати соціальних зв'язків, інвалідності чи стигматизації. Це потребує не лише теоретичних знань і практичних навичок, а й високого рівня емоційної стабільності, емпатії, моральної відповідальності та здатності до рефлексії. Водночас підготовка таких фахівців має базуватися на чітко сформульованому у психолого-педагогічному вимірі понятті «готовність до професійної діяльності», що охоплює безліч критеріїв, рівнів, показників.

Відсутність єдиного науково обґрунтованого підходу до розуміння цієї категорії унеможливорює створення ефективних освітніх програм та перешкоджає формуванню професійної ідентичності здобувачів вищої освіти. Тому нагальність даного питання полягає у необхідності системного аналізу й осмислення поняття готовності як інтегрального показника якості підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери, що дає змогу забезпечити їх ефективну адаптацію до складної професійної реальності, стійкість до професійного вигорання та здатність до безперервного особистісного й професійного розвитку.

Мета та завдання дослідження. Мета – наукове обґрунтування психолого-педагогічної дефініції поняття «готовність до професійної діяльності фахівців соціальної сфери».

Завдання дослідження.

1. Проаналізувати наукові підходи до визначення поняття «готовність до професійної діяльності» у психологічній та педагогічній літературі.

2. Уточнити зміст дефініції «готовність до професійної діяльності фахівців соціальної сфери» з урахуванням специфіки їхньої професії.

3. Представити авторське визначення досліджуваної дефініції.

Матеріали та методи дослідження. У процесі наукової розвідки основу становили аналіз, синтез та узагальнення наукових праць з психології, педагогіки вищої школи, професійної підготовки фахівців соціальної сфери. Метод контент-аналізу дав змогу проаналізувати і систематизувати варіативний ряд дефініції «готовність до професійної діяльності фахівців соціальної сфери». Порівняльний аналіз було застосовано для виявлення відмінностей у розумінні феномену готовності до професійної діяльності у вітчизняній та зарубіжній науковій традиції, серед фахівців педагогічного, психологічного та соціально-педагогічного спектра діяльності.

Результати дослідження. Проблема готовності до професійної діяльності пройшла тривалий шлях наукового осмислення та розвитку, охоплюючи різні аспекти її вивчення – від настанов і стійкості (кінець XIX – середина XX ст.) до акцентування на багатовимірності цього феномена, ураховуючи взаємодію когнітивних, мотиваційних, емоційно-вольових та соціальних чинників (середина XX ст. – початок XXI ст.) (Педагогіка вищої школи, 2007: 227).

У контексті психології під готовністю до професійної діяльності розуміють єдність, цілісність особистості, її здатність до продуктивної професійної діяльності (Мудрик, 2015: 60); усвідомлений і цілеспрямований вияв особистості, що охоплює систему її цінностей, переконань, знань, навичок, вмінь, ставлення до діяльності, мотиваційні чинники, вольові та інтелектуальні якості, емоційні переживання та внутрішні установки (Ліфарєва, 2003).

У світлі багаторічної психологічної діяльності С. Максименко поняття «готовність» трактує як цілеспрямовану характеристику особистості, що інтегрує її переконання, погляди, мотиви, почуття, вольові та інтелектуальні якості, знання, навички, вміння й установки. Така готовність формується в процесі моральної, психологічної та професійної підготовки, стаючи результатом усебічного розвитку особистості відповідно до вимог і специфіки вибраної професійної діяльності (Максименко, 2004: 79). Підхід науковця підкреслює, що готовність не є вродженою характеристикою, а розвивається під впливом освіти, професійного досвіду та особистісного становлення. Вона забезпечує не лише ефективність виконання професійних завдань, а й адаптивність фахівця до змінних умов діяльності, здатність до саморозвитку і критичного мислення. Особливо важливим є урахування цього підходу у сфері соціальної роботи, де особистісні якості спеціаліста відіграють не меншу роль, аніж його фахові компетентності.

У психолого-педагогічних розвідках під готовністю розуміється певний рівень розвитку особистості, що припускає сформованість цілісної системи ціннісних орієнтацій, когнітивних, емоційно-вольових і операційно-поведінкових якостей (Основи професійного становлення, 2007); «здатність особистості на професійному рівні застосовувати отримані знання, вміння та навички на практиці, спроможність їх швидко якісно реалізовувати» (Онищук, 2015: 16); цілісне, складне особистісне утворення, інтегративна якість особистості, що поєднує професійні знання та вміння, професійно-ділові, комунікативні та особистісні якості, сформованість яких забезпечує ефективну професійну діяльність під час роботи з підлітками (Федоренко, 2007); цілісна, багатоаспектна якість особистості, що поєднує емоційно-когнітивний, вольовий та прогностичний компоненти (Педагогіка вищої школи, 2007); інтегративне особистісне утворення, яке характеризується мотиваційно-ціннісною орієнтацією, професійно орієнтованими знаннями, здатностями та особистісними якостями, спрямованими на подолання чи пом'якшення життєвих труднощів, підтримку соціального статусу та повноцінної життєдіяльності людей (Сех, 2020: 71); внутрішня якість особистості, у якій виражено її прихильність до здійснення діяльності (Дичківська, 2004: 44); «психологічна умова успішного виконання діяльності, вибірково усвідомлена активність, що спонукає особистість до діяльності; психологічна установка, яка зумовлює формування готовності людини до діяльності; складне особистісне утворення, багатопланова і багаторівнева структура якостей, властивостей і станів, що визначає здатність людини до діяльності» (Гнеденко, 2015: 65).

Отже, науковці не мають єдиного підходу до визначення сутності поняття «готовність», тому тлумачать його по-різному.

У світлі соціальної роботи найбільш цінними для нашого дослідження видаються погляди О. Караман, яка розглядає готовність до професійної діяльності фахівця соціальної сфери як «системне особистісне утворення, очікуваний результат професійної підготовки та психологічний стан фахівця (соціального

педагога, вихователя, іншого персоналу колонії), що поєднує науково-теоретичний, практичний, психофізіологічний і психологічний складники» (Караман, 2013: 204); Я. Юрків – «інтегративне особистісне утворення, психологічний стан та очікуваний результат професійної підготовки, що поєднує мотиваційно-ціннісний, науково-теоретичний, операційно-практичний, індивідуально-психологічний складники та дає змогу успішно виконувати професійні завдання в галузі соціальної педагогіки/соціальної роботи» (Юрків, 2021: 59); Л. Міщик – «інтегративне, особистісне новоутворення, динамічну структуру якого становить взаємодія трьох взаємопов'язаних і взаємопов'язаних компонентів: мотиваційно-ціннісного, інтелектуально-пізнавального та операційно-діяльнісного» (Міщик, 2014: 75); О. Філь – «структурне професійно-особистісне утворення, яке характеризується сформованістю системи знань та операційно-технологічних умінь використання методу казкотерапії у роботі з клієнтом, розвиненістю професійно важливих особистісних якостей та сформованою потребою у реалізації функціонально-рольового потенціалу спеціаліста» (Філь, 2010: 42); Г. Алексеева – «сукупність знань, умінь і навичок, професійно значущих якостей, якими повинна володіти особистість для успішної адаптації до діяльності» (Алексеева, 2012: 4); В. Савіцька – «складне, особисте, структурне утворення, яке включає мотиви, що спрямовують студентів на усвідомлення необхідності вирішення завдань і є результатом підготовки студентів у ВНЗ до професійної діяльності» (Савіцька, 2013: 330); О. Галан – «чітка спрямованість студента на здійснення соціальної роботи та сформованості професійно важливих рис у поєднанні з фаховими знаннями, уміннями, навичками та розвиненим емоційним ставленням до роботи, яку йому належить виконувати» (Галан, 2018: 73).

Аналіз педагогічних, психологічних та соціально-педагогічних досліджень дає змогу стверджувати, що готовність є важливою характеристикою процесу професійної підготовки. Проведений аналіз дав змогу надати власне трактування одного з ключових понять дослідження: *готовність до професійної діяльності фахівця соціальної сфери* – це динамічна сукупність професійних та життєво необхідних знань, умінь, навичок та особистісних якостей, здатність діяти відповідно до професійних стандартів в умовах невизначеності та швидких соціальних змін, зберігаючи етичність та професіоналізм.

Висновки. Проаналізувавши наявні наукові підходи до трактування поняття «готовність до професійної діяльності», ми дійшли висновку, що це поняття є багатограним, інтегративним утворенням, яке поєднує у собі мотиваційні, когнітивні, емоційно-вольові та діяльнісні компоненти. У більшості досліджень готовність розглядається не лише як результат засвоєння певної системи знань, умінь і навичок, а й як внутрішній стан особистості, що забезпечує ефективне включення у професійну діяльність. Зокрема, для фахівців соціальної сфери особливо важливою є наявність усвідомленої мотивації до допомоги іншим, розвинених комунікативних якостей, емпатії, стійкості до стресу та здатності до саморефлексії. Тому ми розглядаємо готовність до професійної діяльності фахівця соціальної сфери як динамічну сукупність професійних та життєво необхідних знань, умінь, навичок та особистісних якостей, здатність діяти відповідно до професійних стандартів в умовах невизначеності та швидких соціальних змін, зберігаючи етичність та професіоналізм.

Подальші наукові дослідження будуть присвячені розробленню структурних компонентів професійної готовності фахівців соціальної сфери до роботи з ветеранами та членами їхніх сімей.

Література

Педагогіка вищої школи : навчальний посібник / за ред. З.Н. Курлянд. 3-є вид., перероб. і доп. Київ : Знання, 2007. 495 с.

Мудрик А.Б. Психологічна готовність до професійної діяльності майбутніх психологів. *Актуальні проблеми соціалізації особистості* : матеріали II науково-практичного семінару, 20 травня 2015 р. / за заг. ред. Л.В. Засекої. Луцьк : ПП Іванюк В.П., 2015. С. 58–62.

Ліфарєва Н.В. Психологія особистості : навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2003. 240 с.

Максименко С.Д. Загальна психологія : навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2004. 272 с.

Основи професійного становлення особистості сучасного вчителя : навчальний посібник / В.В. Раул та ін. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2007. 251 с.

Онищук А.С. Формування готовності до професійної діяльності майбутніх перекладачів засобами інтерактивних технологій : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Хмельницький, 2015. 207 с.

Федоренко О.І. Система підготовки майбутніх правоохоронців до соціальної та виховної роботи з підлітками : монографія. Харків : Нове слово, 2007. 330 с.

Сех М.І., Романова І.А. Готовність соціального працівника до роботи з людьми похилого віку в умовах благодійної організації. *Актуальні проблеми досліджень у галузі соціальної педагогіки і соціальної роботи* : матеріали міжвуз. дистанц. студ. наук.-практ. конф., м. Харків, 27 травня 2020 р. Харків : ХНПУ ім. Г.С. Сковороди, 2020. С. 67–74.

- Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології : навчальний посібник. Київ : Академвидав, 2004. 352 с.
- Гнеденко Н.М. Формування готовності майбутніх учителів до застосування засобів віртуальної наочності у професійній діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Рівне, 2015. 292 с.
- Караман О.Л. Теорія і методика соціально-педагогічної роботи з неповнолітніми засудженими в пенітенціарних закладах України : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.05. Луганськ, 2013. 570 с.
- Юрків Я.І. Теорія і практика професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників до роботи з уразливими категоріями населення : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.05. Старобільськ, 2021. 606 с.
- Міщик Л.І. Деякі аспекти професійної підготовки соціального педагога до профілактики соціального сирітства. *Вісник Житомирського державного університету ім. Івана Франка*. 2014. Вип. 6. С. 74–78.
- Філь О.В. Підготовка майбутніх соціальних педагогів до використання казкотерапії у професійній діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Запоріжжя, 2010. 368 с.
- Алексєєва Г.М. Сутність і структура готовності майбутніх соціальних педагогів до застосування комп'ютерних технологій у професійній діяльності. *Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету. Серія «Педагогічні науки»*. 2012. № 2. С. 3–7.
- Савіцька В. Готовність майбутнього соціального працівника до професійної діяльності як запорука її ефективності. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*. 2013. Вип. 2. С. 325–331.
- Галан О. Теоретичні аспекти готовності майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності в умовах вищого закладу освіти. *Гірська школа Українських Карпат*. 2018. № 19. С. 71–76.

Psychological and pedagogical definition of readiness for professional activity of social work specialists

Tovstukha Olesia

*PhD in Pedagogy (Candidate of Pedagogical Sciences), Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Psychology
State Institution "Taras Shevchenko Luhansk National University", Poltava, Ukraine*

The article presents the results of a study dedicated to the scientific conceptualization of the notion of «readiness for professional activity of social work specialists» within a psychological and pedagogical context. The relevance of the topic stems from increasing social challenges that demand not only professional knowledge and skills from specialists, but also deep personal maturity, emotional resilience, empathy, moral responsibility, and the ability for reflection.

The aim of the research is to scientifically substantiate the definition of «readiness for professional activity» taking into account the specific nature of social work. The objectives include the analysis of scientific approaches to interpreting the concept, clarification of its content in relation to professional activity in the social sphere, and the formulation of the author's perspective on this phenomenon.

The methodological foundation comprises analysis, synthesis, generalization of scientific literature, content analysis, and comparative analysis, which made it possible to explore the variability of the definition of «readiness» in both domestic and international scientific discourse.

As a result of the research, a multidimensional understanding of readiness is formulated, viewing it as an integrative personality characteristic that includes cognitive, motivational, emotional-volitional, communicative, and reflective components. According to generalized approaches, readiness is interpreted as a holistic personal formation developed through professional training and moral and psychological development. Special emphasis is placed on the fact that such readiness is not innate, but rather develops as a result of the influence of the educational environment, experience, reflection, and active engagement in professional activity.

The scientific inquiry emphasizes that in the context of social work, this has primary importance, as the effectiveness of a specialist's activity largely depends on their personal resources and ability to adapt to complex professional conditions.

Keywords: *readiness, readiness for professional activity, social sphere, professional training, psychological and pedagogical aspects, social work specialist, higher education system.*

References

- Kurlyand, Z.N. (Eds.). (2007). *Pedahohika vyshchoi shkoly. [Pedagogy of higher education]*. Kyiv: Znannya, 2007 [in Ukrainian].
- Mudryk, A.B. (2015). Psykholohichna hotovnist do profesiinoi diialnosti maibutnikh psykholohiv [Psychological readiness for professional activity of future psychologists]. *Materialy II naukovo-praktychnoho seminaru "Aktualni problemy sotsializatsii osobystosti" – Materials of the II scientific and practical seminar "Current problems of personality socialization"*. (pp. 58–62). Luts'k : PP Ivaniuk V.P. [in Ukrainian].
- Lifarieva, N.V. (2003). *Psykhohihiia osobystosti [Personality psychology]*. Kyiv : "Tsent' navchalnoi literatury" [in Ukrainian].
- Maksymenko, S.D. (2004). *Zahalna psykholohiia [General psychology]*. Kyiv : "Tsent' navchalnoi literatury" [in Ukrainian].
- Raul, V.V., Kravtsov, V.O., & Mykhailichenko, M.V. (2007). *Osnovy profesiinoho stanovlennia osobystosti suchasnoho vchyтеля [Fundamentals of professional formation of the personality of a modern teacher]*. Kirovohrad : Imeks-LTD [in Ukrainian].
- Onyshchuk, A.S. (2015). Formuvannia hotovnosti do profesiinoi diialnosti maibutnikh perekladachiv zasobamy interaktyvnykh tekhnolohii [Formation of readiness for professional activity of future translators by means of interactive technologies]. *Candidate's thesis*. Khmelnytskyi [in Ukrainian].
- Fedorenko, O.I. (2007). Systema pidhotovky maibutnikh pravookhorontsiv do sotsialnoi ta vykhovnoi roboty z pidlitkamy [System of training of future law enforcement officers for social and educational work with adolescents]. Kharkiv : Nove slovo [in Ukrainian].
- Sekh, M.I. & Romanova, I.A. (2020). Hotovnist sotsialnoho pratsivnyka do roboty z liudmy pokhyloho viku v umovakh blahodiinoi orhanizatsii [Readiness of a social worker for work with elderly people in the conditions of a charitable organization]. *Materialy mizhvuz. dystants. stud. nauk.-prakt. konf. "Aktualni problemy doslidzhen u haluzi sotsialnoi pedahohiky i sotsialnoi roboty" – Materials of the interuniversity distance. student scientific-practical conference "Current problems of research in the field of social pedagogy and social work"*. (pp.67-74). Kharkiv : KhNPU im. H. S. Skovorody [in Ukrainian].
- Dychkivska, I.M. (2004). *Innovatsiini pedahohichni tekhnolohii [Innovative pedagogical technologies]*. Kyiv : Akademydav [in Ukrainian].
- Hnedenko, N.M. (2015). Formuvannia hotovnosti maibutnikh uchyteliv do zastosuvannia zasobiv virtualnoi naocnosti u profesiinii diialnosti [Formation of readiness of future teachers to use virtual visualization tools in professional activity]. *Candidate's thesis*. Rivne [in Ukrainian].
- Karaman, O.L. (2013). Teoriia i metodyka sotsialno-pedahohichnoi roboty z nepovnolitnymi zasudzhenyymi v penitentsiarnykh zakladakh Ukrainy [Theory and methods of socio-pedagogical work with juvenile convicts in penitentiary institutions of Ukraine]. *Doctor's thesis*. Luhansk [in Ukrainian].
- Yurkiv, Ya.I. (2021). Teoriia i praktyka profesiinoi pidhotovky maibutnikh sotsialnykh pedahohiv ta sotsialnykh pratsivnykiv do roboty iz vrazlyvymy katehoriiami naselennia [Theory and practice of professional training of future social educators and social workers to work with vulnerable categories of the population]. *Doctor's thesis*. Starobilsk [in Ukrainian].
- Mishchuk, L.I. (2014). Deiaki aspekty profesiinoi pidhotovky sotsialnoho pedahoha do profilaktyky sotsialnoho syritstva [Some aspects of professional training of a social educator to prevent social orphanhood]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu im. Ivana Franka – Bulletin of the Ivan Franko State University of Zhytomyr*, 6. 74–78 [in Ukrainian].
- Fil, O.V. (2010). Pidhotovka maibutnikh sotsialnykh pedahohiv do vykorystannia kazkoterapii u profesiinii diialnosti [Training of future social educators to use fairy tale therapy in professional activity]. *Candidate's thesis*. Zaporizhzhia [in Ukrainian].
- Aliksieieva, H.M. (2012). Cutnist i stuktura hotovnosti maibutnikh sotsialnykh pedahohiv do zastosuvannia kompiuternykh tekhnolohii u profesiinii diialnosti [The essence and structure of readiness of future social educators to use computer technologies in professional activity]. *Zbirnyk naukovykh prats Berdianskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu. Serii : Pedahohichni nauky – Collection of scientific papers of Berdyansk State Pedagogical University. Series: Pedagogical Sciences*, 2, 3–7 [in Ukrainian].
- Savitska, V. (2013). Hotovnist maibutnoho sotsialnoho pratsivnyka do profesiinoi diialnosti yak zaporuka yii efektyvnosti [Readiness of the future social worker for professional activity as a guarantee of its effectiveness]. *Zbirnyk naukovykh prats Umanskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Pavla Tychyny – Collection of scientific papers of Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University*, 2, 325–331 [in Ukrainian].
- Halan, O. (2018). Teoretychni aspekty hotovnosti maibutnikh sotsialnykh pratsivnykiv do profesiinoi diialnosti v umovakh vyshchoho zakladu osvity [Theoretical aspects of the readiness of future social workers for professional activity in the conditions of a higher educational institution]. *Hirska shkola Ukrainskykh Karpat – Mountain School of the Ukrainian Carpathians*, 19, 71–7 [in Ukrainian].

Accepted: May 21, 2025